

О.В. Гривківська, канд. екон. наук, доц., Європейський університет (м. Київ)

УКРАЇНА В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ: МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ

Стаття присвячена узагальненню переваг та недоліків участі України в євроінтеграційних процесах та окресленню напрямів подальшої аграрної політики.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, товаровиробники, аграрна сфера, євроінтеграційні процеси, державне регулювання, державна підтримка, сільське господарство.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси стають невід'ємною ознакою та напрямком розвитку аграрного сектора економіки України. У зв'язку з цим необхідною є розробка аграрної політики, яка б враховувала соціально-економічну, екологічну, демографічну та інші складові та базувалася б на ознайомленні, вивченні та застосуванні на практиці досвіду ведення сільського господарства у зарубіжних країнах, який викликає закономірно підвищений інтерес. Першочергового значення при цьому набуває взаємообумовлена діяльність держави та господарюючих суб'єктів, спрямована на забезпечення продовольчої безпеки, зокрема, на регіональному рівні, та комплексний підхід при плануванні розвитку територій.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню впливу держави та ринку на активізацію сільськогосподарського виробництва присвятили свої праці І.М. Бурдейний, П.І. Гайдуцький, О.І. Дачій, М.Х. Корецький, М.І. Крупка, П.А. Лайко, М.Г. Лобас, І.І. Лукинов, С.В. Майстро, О.М. Могильний, Г.І. Мостовий, Б.Й. Пасхавер, Д.В. Полозенко, П.Т. Саблук.

Проте питання вибору методів державного регулювання, інструментів державної підтримки аграрних товаровиробників в Україні та можливостей їх впровадження повинні вирішуватись відповідно до сучасного рівня розвитку сільського господарства та у контексті участі держави у міжнародних євроінтеграційних процесах. Зважаючи на світові тенденції розвитку сільського господарства, врахування його у складі агроекологічної системи, необхідно визначити стратегію розвитку агросфери та напрями державного регулювання аграрного виробництва, переваги та недоліки вступу України до СОТ для того, щоб у короткий термін підсилити позитивні результати та мінімізувати негативні від зазначених кроків, окреслити напрями нової аграрної політики.

Мета статті – виявити основні переваги та негативні наслідки для сільськогосподарських товаровиробників при вступі України до СОТ та окреслити напрями нової аграрної політики з урахуванням адаптації національних інтересів до реалізації положень Спільної аграрної політики (САП) ЄС.

Виклад основного матеріалу. Важко уявити собі нейтралітет держави в питаннях розвитку ринкової економіки при вирішенні соціально-економічних завдань національного характеру. Тільки держава та її структурні складові можуть забезпечити економічну свободу всім суб'єктам господарювання, тільки органи державної влади відповідають повною мірою за створення надійного механізму захисту населення від об'єктивного впливу стихії ринку, тільки держава і ніякий інший атрибут суспільного життя може здійснювати політичні, економічні й соціальні реформи, забезпечити політичну та економічну безпеку нації та встановити межі раціонального, збалансованого поєднання державного регулювання з економічною свободою підприємств і організацій [6, с. 59]. Державне регулювання виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрної сфери у більшості країн за функціями та обсягами участі їх управлінських органів нині набуває визначального характеру. Проте кожна країна має свої особливості розвитку суспільного виробництва та міру державної участі у ринковому регулюванні [16, с. 9-10].

Вивчення досвіду державного регулювання розвитку сільського господарства у зарубіжних країнах дозволяє зробити певні узагальнення. Так, система механізмів державної підтримки аграрної сфери західноєвропейських країн спрямована не стільки на стимулювання виробництва, скільки на вирішення завдань соціального характеру – підтримку рівня доходів фермерів, розвиток інфраструктури села, пропаганду та реалізацію природоохоронних заходів, концентрацію сільськогосподарського виробництва [8; 9, с. 99].

Методи державного регулювання розвитку сільського господарства, застосовувані в Україні до сьогодні, не приносили позитивних результатів і користі ні для товаровиробників, ні для держави. Державна підтримка не виконала свого функціонального призначення, оскільки не було досягнуто паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, зменшення відсоткової ставки за

кредити для аграрних товаровиробників, підвищення платоспроможного попиту населення, поєднання державного та ринкового механізмів регулювання економіки [1, с. 62-63].

З переходом до ринкових відносин фінансові умови в аграрній сфері погіршилися. П. Гайдуцький вказує на значне скорочення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Так, у 1996-1998 рр. її рівень складав 78 % валового доходу галузі, у той час як у 2001-2003 рр. знизився до нуля, а в країнах Європи залишився на рівні 32 % [2, с. 4; 3, с. 8].

Щодо частки державної підтримки у вартості сільськогосподарської продукції, то найвищі її відсотки зафіксовані у Швейцарії (82 %), Норвегії, Японії, Ісландії (73-75 %), країнах ЄС – 49 % (зокрема, у Чехії, Словаччині, Угорщині – 20-25 %), США – 30 %; найнижча – в Австралії (10 %), Україні (менше 5 %), Новій Зеландії (3 %) [4, с. 100; 7].

Протягом 2001-2004 рр. частка видатків Державного бюджету на розвиток сільського господарства становила 3,6 %, а щорічні несплати по субсидіях у 2001-2003 рр. – близько 36 % від загального обсягу, менше 1 % фермерських господарств (385 з 42533) у 2004 році отримали державну допомогу (відповідно до результатів перевірки Рахункової палати України) [3, с. 7].

Оскільки державна підтримка є віддзеркаленням державного регулювання розвитку сільського господарства, задекларованого аграрною політикою, на думку О.М. Могильного, державне регулювання аграрного виробництва повинно здійснюватись на принципах: законності; відповідності динамічним умовам розвитку; адекватності соціально-економічній ситуації; економічної та екологічної доцільності; врахування регіонального підходу; дотримання тенденції скорочення обсягів адміністративного впливу та заміни їх ринковими методами регулювання [11; 12, с. 85], не всі з яких до цього часу були застосовані на практиці. На системну недосконалість пострадянської аграрної політики вказують О. Онищенко та В. Юрчишин, зазначаючи, що "...аграрна політика ні своєї стратегічної мети, ні хоча б концептуальних завдань щодо її досягнення не визнала"; спосіб життя, демографічно-відтворювальний потенціал, соціально-економічні та виробничо-господарські надбання, історично властиві українському селянинові, психологічний потенціал, екологія регіонів, норми раціонального харчування порушені або й зовсім зруйновані, платоспроможний попит населення дуже низький [13, с. 4, 8-11]. Так, на придбання необхідного для повноцінного харчування набору продуктів необхідно витратити 70 % середньодобового доходу [14, с. 48].

Об'єктивно актуальними в сучасних умовах постають питання збереження довкілля. Вплив техносфери на розвиток сільськогосподарського виробництва призвів до погіршення ситуації в агросфері багатьох розвинених країн. Так, у США ерозія охопила 25 % земель, Туреччині – 85 %, продовжується руйнація агросфери в Україні та інших постсоціалістичних країнах колишнього СРСР [17; 18]. Все це, а також знання теорії розвитку ринку у сприятливі та несприятливі економічні періоди, вказує на необхідність поєднання адміністративних та ринкових методів регулювання агросфери.

Сучасні агроформування у своєму прагненні до відродження повинні значною мірою враховувати вимоги ринку (попит, пропозицію та конкурентоспроможність продукції), а також необхідні умови розвитку агросистем, однією з яких є збереження, поліпшення та відтворення середовища виробництва продукції: якості ґрунтів, води, повітря. З цього приводу О. Созінов виголошує, що на зламі тисячоліть і з урахуванням того, що агросфера завжди виконуватиме функцію основного годувальника, головною метою її розвитку має стати поєднання двох складових успіху:

- використання ресурсів агросфери для збільшення виробництва продовольства та промислової сировини;
- на основі збереження та примноження природного потенціалу досягнення поліпшення якості продукції, підвищення ефективності використання сонячної енергії, інтенсифікації мікробіологічних процесів у ґрунті як фактора відновлення екосистем, збагачення земель азотом та фосфором, у тому числі за рахунок поширення рослин з підвищеним вмістом цих елементів [15, с. 3].

Проте в умовах сьогодення важко уявити собі розвиток галузі відособлено, у відриві від тенденцій ведення світового господарства і вирішення завдань глобального характеру. Наприклад, збереження довкілля, усунення природних катаклізмів, формування продовольчої безпеки можливе тільки завдяки спільним зусиллям об'єднань держав. При цьому будь-які явища і процеси суспільного чи іншого характеру неминуче мають позитивні переваги чи негативні наслідки. Аналогічні сподівання виникають і у вітчизняних економістів-науковців та практиків від вступу України до СОТ. Так, від цього кроку, на їхню думку, слід очікувати:

- зниження виробничих ресурсів та собівартості продукції через механізм зменшення ставок імпорتنих тарифів на товари та послуги, якими користуються українські товаровиробники, та спрощення імпорتنих операцій;

- можливість реалізації своїх експортних інтересів шляхом участі у виробленні нових правил міжнародної торгівлі;
- посилення захисту національних експортерів від дискримінаційних заходів, поліпшення умов торгівлі через поширення на всі країни-учасниці СОТ “режиму найбільшого сприяння”;
- активізацію змін структурного характеру шляхом подальшого розвитку ефективно діючих підприємств та перерозподілу ресурсів на їх користь з огляду на можливість використання ними останніх наукових досягнень та підвищення в результаті вищезазначеного споживчої вартості товару;
- розвиток конкурентного середовища;
- удосконалення нормативно-правової бази та її відповідність нормам та правилам СОТ;
- прискорення інституційного розвитку сільського господарства і, відповідно, сільських територій;
- зростання обсягів інвестицій, розвиток підприємництва та привабливості сільських територій, поступове розв’язання соціальних проблем на селі;
- підвищення якості державного управління;
- розширення кон’юнктури товарів та послуг, підвищення їх якості;
- активізацію розбудови соціально-економічної інфраструктури на селі;
- підвищення і стабілізацію світових цін на продукцію сільського господарства, що стане можливим в результаті обмеження заходів підтримки “жовтої скриньки” (зниження рівня захисту внутрішніх ринків та рівня експортних субсидій);
- поступове зниження цінової нестабільності на зовнішніх і, як наслідок, на внутрішніх ринках;
- поліпшення умов торгівлі;
- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- формування впливової групи майже з 20 держав, де лідерами є Бразилія, Індія, Китай і ПАР, яка відстоює інтереси країн, що розвиваються, виступаючи за скасування експортних субсидій, більш відкритий доступ на ринки, а також за урізання надмірної підтримки фермерів [15].

Ймовірні випробування, яких зазнає Україна після вступу до СОТ:

- низька конкурентоспроможність продукції порівняно з продукцією держав – членів СОТ (за винятком зернового господарства, виробництва соняшнику, курячих яєць та м’яса бройлерів);
- збільшення обсягів підтримки сільського господарства з Державного бюджету від 2 до 9 млрд. грн. на заміну непрямого субсидування аграрного сектора шляхом запровадження сприятливої податкової політики (на підтримку тваринницької продукції – 2,5 млрд. грн.; на компенсацію Пенсійному Фонду 100 % розміру страхових внесків на обов’язкове державне пенсійне страхування платників, що здійснюють діяльність у сфері сільського господарства (для платників фіксованого сільськогосподарського податку) – 1 млрд. грн.; на запровадження заставних операцій з пшеницею, ячменем, насінням соняшнику та цукром – 1 млрд. грн.; на підтримку доходів аграрних товаровиробників, що здійснюють свою діяльність у несприятливих природно-кліматичних, економічних, екологічних та соціально-демографічних умовах – 1 млрд. грн.; на запровадження механізму фінансових і товарних інтервенцій на ринку продовольчої пшениці, насіння соняшнику, ячменю, масла вершкового, згущеного та сухого молока – 0,9 млрд. грн.; на закупівлю сільськогосподарської продукції (продовольче зерно, борошно, цукор, масло вершкове) для державних потреб, включаючи державні резерви – 0,9 млрд. грн.);
- для досягнення раціональних норм споживання зерна на душу населення та концкормів для тваринництва, реалізації експортних амбіцій національних аграріїв у розмірі 5-6 млн. тонн щорічно до 2007 року валові збори зерна необхідно довести до рівня 36-37 млн. тонн, а до 2015 року – до 49-50 млн. тонн;
- встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю тростинного;
- переваги вільного доступу на ринки актуальні, переважно, для ринків з ціновою конкуренцією, тобто ринків сировинної продукції. Це означає, що якщо Україна покладатиметься лише на дію ефектів торговельної лібералізації, то вона ще тривалий час утримуватиметься у сфері експорту низькотехнологічного експорту з низьким рівнем прибутків;
- зростання експорту таких товарів, які у великих обсягах споживаються у національному АПК (насіння соняшнику, продовольчого та кормового зерна), може спричинити підвищення цін на них на внутрішньому ринку [10, с. 3-7].

Висновки. Вступ України до СОТ прискорить розробку та реалізацію нової аграрної політики, активізує контроль за її виконанням у системі управління розвитком агросфери, сприятиме

залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій, забезпечить участь держави у розробці положень Спільної аграрної політики та правил міжнародної торгівлі продукцією сільського господарства, що створює передумови для формування прогнозів позитивного характеру від членства у СОТ для національного сільського господарства.

Участь у СОТ сприятиме ефективному використанню економічного потенціалу, кваліфікованих кадрів, відстоюванню національних інтересів. При цьому державна аграрна політика першочергово повинна спрямовуватись на:

- поглиблення відносин власності на селі;
- раціональне розміщення та підвищення ефективності використання наявних ресурсів;
- розробку та реалізацію програм регіонального розвитку;
- розробку та реалізацію програм комплексного розвитку територій, включаючи необхідність збереження довкілля, відновлення та поліпшення родючості ґрунтів, розвиток екологічного землеробства;
- формування соціально-економічної інфраструктури сільських територій для досягнення умов комфортності проживання у сільській місцевості, ліквідацію безробіття;
- забезпечення збалансованості руху цін на продукти праці та саму працю;
- підвищення платоспроможного попиту населення і наближення світових та національних цін на товари продовольчої групи;
- запровадження альтернативних форм організації фінансових ресурсів аграрних формувань;
- підвищення інвестиційної привабливості агросфери;
- розвиток небанківського сектора економіки, діяльність якого була б спрямована на поліпшення кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників;
- реалізацію програм підтримки розвитку крупнотоварного виробництва;
- удосконалення державної підтримки розвитку сільського господарства відповідно до вимог СОТ та САП ЄС;
- запровадження різних форм навчання управлінського та обслуговуючого персоналу на вертикальному та горизонтальному рівнях;
- реалізацію експортоорієнтованої стратегії розвитку аграрної сфери;
- послідовність та системність здійснення заходів, що у кінцевому підсумку стимулюватиме вітчизняне виробництво сільськогосподарської продукції, сприятиме зростанню економіки та підвищенню рівня життя населення.

Список літератури

1. Амбросов В.А., Мареніч Т.Г. Механізми ефективного функціонування агроформувань // Економіка України. – 2006. – № 6. – С. 60-66.
2. Гайдуцький П.І. Україні потрібна нова аграрна політика // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 3-7.
3. Галушко В.П., Діброва А.Д., Діброва Л.В. Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 3-11.
4. Зоря С. Субсидування сільського господарства: досвід зарубіжних країн та можливість і доцільність його використання в Україні // Економіка України. – 2003. – № 8. – С. 56-65.
5. Іванишин П. СОТ: обережний оптимізм – умова успішних переговорів // <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/535/49331>.
6. Крисальний О.В. Подолання кризових явищ та напрями розвитку агропромислового виробництва України // Економіка АПК. – 1999. – № 1. – С. 58-61.
7. Левандовська І. Європейський Союз після розширення. Досвід Республіки Польща після вступу в ЄС. Наслідки для сільського господарства країни / За матеріалами II Всеукраїнської конференції “Проблеми становлення ринкових відносин в АПК України” (23-24 лютого 2005 р., м. Київ) // www.agroperspektiva.com/ru.
8. Майстро С.В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах // www.nbuv.gov.ua/e-journals.
9. Малій О.Г. Удосконалення фінансової підтримки аграрного виробництва // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 97-107.
10. Матеріали до другого засідання Спільної парламентсько-урядової комісії з інтеграції України до Світової організації торгівлі від 5 жовтня 2004 року. – 9 с. // <http://www.wto.inform.org.ua/attach/materials>.
11. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.
12. Онищенко О. Державне регулювання аграрного виробництва // Економіка України. – 2003. – № 1. – С. 85-86.
13. Онищенко О., Юрчишин В. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянської аграрної політики // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 4-13.
14. Пасхавер Б. Сучасний стан продовольчої безпеки // Економіка України. – 2006. – № 4. – С. 43-50.
15. Созінов О. Агросфера України у XXI столітті // www.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2001-10/3.htm.
16. Шкляр В.Б. Основні форми державної підтримки розвитку сільського господарства України // Економіка АПК. – 2005. – № 1. – С. 9-12.
17. Miller T. Living in the environment, IT Press, 1994, p. 312-318.
18. Shah M., Strong M., (1999) Food in the 21 st Century: From Science to sustainable agriculture, Washington, World Bank.

Summary

The paper generalizes benefits and limitations of Ukraine's participation in eurointegration processes and shapes directions of further agricultural policy.

Отримано 16.04.2007

Гривківська, О.В. Україна в євроінтеграційних процесах: можливі наслідки [Текст] / О.В. Гривківська // Вісник Української академії банківської справи. - 2007. - N 1. - С. 26-30.